
ÓKOR

A bűnelkövetők fogva tartásának és kivégzésének helyszínei az ókori Rómában

A tanulmány az ókori Róma városának azon pontjaira kalauzol el bennünket, ahol a bűnelkövetőket őrizték, kivégezték, s ahol a kivégzettek holttesteit közszemlére tették. A szerző elsőként a *carcer*t mutatja be, ami a város legősibb börtöne volt. A hagyomány szerint a negyedik király, Ancus Marcius építtette a város közepén, a Forummal szemben (Liv. 1,33). E börtönt – szintén a hagyomány szerint – a hatodik király, Servius Tullius egy föld alatti üreggel egészítette ki, amit róla Tullianumnak neveztek el (Varro *ling.* 5,15; Fest. 490L). A szerző e hagyományos magyarázattal szemben kevésbé tartja elfogadhatónak azt az álláspontot, mely szerint a Tullianum az alatta fakadó forrásról (*tullius* = forrás, szökellő vízsugár) kapta a nevét. A börtönnek e részét Sallustius így jellemzi: „van egy helyiség a börtönben, a bejárat bal oldalánál kicsit felfelé, körülbelül tizenkét láb mélységben a föld alatt, a neve Tullianum. Ezt mindenfelől falak védik, fölötté íves kőboltozat, de elhanyagoltságával, sötétségével, undorító szagával félelmetes hatást kelt” (Sall. *Cat.* 55; Kurcz Á. ford.).

A szerző számos olyan történelmi személyt felsorol, akiről tudjuk, hogy a köztársaság korában, ill. az első princepsok uralkodása idején a *carcer*be kerültek. Kr. e. 449-ben, ügyük tárgyalása előtt, itt tartották fogva a hatalmukkal visszaélő volt *decemvire*ket, Ap. Claudius, majd Sp. Oppius, akik a börtön falai között öngyilkosok lettek (Liv. 3,56-58). Kr. e. 200 körül Q. Pleminius a Locriban elkövetett bűntettei miatt a népgyűlés előtt felelősségre kívánták vonni. A volt *legatus*t ügyének tárgyalásáig börtönbe zárták. Pleminius felbérelt néhány embert, hogy éjjel gyűjtsák fel a várost, hogy a riadalom közepette ki tudjon törni a börtönből. E terv azonban kitudódott, s Pleminius a *senatus* parancsára levitték a pincebörtönbe (a Tullianumba), ahol kivégezték (Liv. 29,22; 34,44). Kr. e. 121-ben Gaius Gracchus számos követőjét a *carcer*be vetették és ott megfojtották (App. *bell. civ.* 1,26,119). Kr. e. 104-ben Jugurthát, Numídia királyát szintén e börtönben végezték ki; amikor a királyt mezítként bedobták a sötét, mély verembe (vagyis a

Tullianumba), az így kiáltott fel: „Héraklészre, de hideg a fürdőtök!” (Plut. *Mar.* 12). Kr. e. 63-ban – az ekkor *consul*i tisztséget betöltő Cicero parancsára – szintén a Tullianumban fojtották meg a Catilina-féle összeesküvés öt résztvevőjét (Sall. *Cat.* 55). Ugyanígy e börtönben fojtották meg Kr. u. 31-ben Seianus gyermekeit is Tiberius parancsára (Tac. *ann.* 5,9). Érdemes megemlíteni (a szerző nem említi), hogy a hagyomány szerint Szent Péter és Szent Pál apostolokat is e börtönben tartották fogva kivégzésük előtt. A Tullianumot egyébként a Kr. u. IV. század második felében is használták még börtönként (Amm. 28,1,57).

A tanulmánynak egy külön része foglalkozik azzal a kérdéssel, hogy mit emlegetnek a források *robur* néven. A szerző több lehetséges magyarázat közül azt az általános nézetet osztja, hogy a Tullianumot nevezték *roburnak* is. Festus szerint ugyanis a *robur* a *carcer* része volt, ahová a gonosztevőket bedobták (Fest. 325L). Ezt az álláspontot támasztja alá Livius is, aki egy beszédet idézve azt írja, hogy L. Scipiót ellenségei a *carcerbe* akarták zárni, hogy ha majd a *robur* mélyén a sötétségben lelkét kilehelte, meztelen holttestét a *carcer* elé dobhassák (Liv. 38,59).

Rómában a *carceren* kívül egy másik állami börtön is volt, az ún. *lautumiae*, melyet egy kőbányából alakítottak át börtönné. A hagyomány szerint e börtönt a hetedik király, Tarquinius Superbus létesítette (Isid. *etym.* 5,27,23). Festus szerint a *lautumiae* szó a görög *latomia*i szóból alakult ki: a szürakuszaiak (ti. az ott élő görögök) így nevezték a foglyaik őrizetére szolgáló helyet (Fest. 104L). Thuküdidész leírása szerint Kr. e. 413-ban a szürakuszaiak az athéni hadifoglyokat egy kőbányában tartották fogva (Thuk. 7,86-87). A rómaiak valószínűleg innen vették át ezt a megoldást.

Míg a *carcerbe* a tárgyalásukra vagy a kivégzésükre váró veszélyes gonosztevőket zárták, a *lautumiae* nagy számú hadifogoly vagy túszerre való őrizetére volt alkalmas. Kr. e. 198-ban a pun túszerre és foglyokat a *lautumiae* nevű börtönben tartották fogva; gondos őrizetükért a három börtönfelügyelő (*tresviri carceris et lautumiarum*) felelt (Liv. 32,26). Néhány évvel később, 190-ben negyvenhárom előkelő aetoliai foglyot szállítottak Rómába: e foglyokat szintén a *lautumiae* nevű börtönbe zárták (Liv. 37,3). E börtön valószínűleg a *carcertől* északra, az Arx (a capitoliumi fellelgvár) és a Quirinalis között helyezkedett el.

A szerző a börtönök bemutatása után a város ősi kivégzési helyéről, a tarpei szikláról (*saxum Tarpeium* vagy *rupes Tarpeia*) mondja el a legfontosabb tudnivalókat. E szikla, mely a *carcertől* északnyugati irányban, az Arx délkeleti oldalának egyik magaslatán állt, s melyet a Forumról látni lehetett (Dion. 7,35; 8,78), arról a Tarpeia nevű lányról kapta a nevét, aki

a hagyomány szerint a római fellegvár védelmével megbízott Sp. Tarpeius leánya volt, s aki – még Romulus uralkodása idején – elárulta a szabinoknak a várba vezető utat (Liv. 1,11). Rómában e szikláról dobták le a gonosztevőket; elsősorban a hazaárulókat. Többek között így végezték ki a hazaárulásért halálra ítélt Sp. Cassiust Kr. e. 485-ben (Dion. 8,78), s a szintén hazaárulásért (egészen pontosan királyságra való törekvésért) elítélt, s egy ideig a *carcer*ben raboskodó M. Manliust is Kr. e. 384-ben (Gell. 17,21). A Kr. e. 451-450-ben alkotott XII táblás törvény a tarpei szikláról való letaszítással rendelte büntetni a tolvaj rabszolgákat (8,44) és a hamis tanúkat (8,23). Az érdekesség kedvéért érdemes megemlíteni, hogy azokat, akik túléltek a zuhanást, felvitték, s újra ledobták a szikláról (Sen. *contr.* 1,3; Quint. 7,8). E kivégzési módot az ifjabb Seneca korában még alkalmazták (Sen. *ira* 1,16).

Az Arx és a *carcer* közötti domboldalon helyezkedett el a Gemoniae nevű lépcsősor (*scalae Gemoniae*), ahová – elrettentés céljából – kitették a kivégzettek holttesteit. E lépcsősort a *carcer*hez és a tarpei sziklához hasonlóan szintén látni lehetett a Forumról (Dio 58,5; Val. Max. 6,19). Tacitus egy helyen említést tesz a tarpei sziklához vezető százlépcsős feljáratról (Tac. *hist.* 3,71), ami valószínűleg a Gemoniae nevű lépcsősorral azonosítható. A közszemlére kitett holttesteket néhány nap után kampókkal a Tiberisbe vonszolták (Tac. *ann.* 6,19; Suet. *Vit.* 17). A lépcsősort a III. század második felében még alkalmazták az említett célra (Vict. *Caes.* 33,31).

A történeti és topográfiai kutatások eredményeit jól összegző, három ábrát is tartalmazó tanulmány függeléke az *Atrium Libertatis* nevű épületről szól, melyet egy alkalommal, Kr. e. 212-ben tarentumi és thuriabeli kezesek őrizetére használtak (Liv. 25,7). A csarnok épületét, mely a *lautumiae* északi végének közelében állhatott, később a *ensorok* használták levéltárként (Liv. 34,44; 43,16; 45,5).

T. J. Cadoux: The Roman *Carcer* and its Adjuncts (A római *carcer* és annak függelékei). In: *Greece & Rome* 55/2 (2008), 202–221. pp.

Sáry Pál